

ASPECTE ALE POLITICII EXTERNE A JAPONIEI ÎN PRAJMA DEZLÂNTUIRII RĂZBOIULUI DIN PACIFIC

ZORIN ZAMFIR

La începutul anilor '30 în Extremul Orient s-a născut primul focar de război. Agresiunea Japoniei în China de Nord-Est a fost primul pas al militaristilor niponi pe calea înfăptuirii Memorandumului Tanaka Gūchi, plan de instaurare a dominației mondiale elaborat încă în vara anului 1927.¹

Violarea celor mai elementare norme ale dreptului internațional de către Japonia, a emoționat și nemulțumit pe oamenii de bună credință de pretutindeni, dar n-a îngrijorat prea mult cercurile politice conducătoare occidentale care sperau, și aceste speranțe erau întreținute de propaganda niponă, că războiul din Manciuria se va transforma într-un război antisovietic. Generalul Iwane Matsui, șeful delegației Imperiului de la Soare-Răsare la Conferința pentru reducerea și limitarea armamentelor, a adus cu sine un *Studiu asupra Manciuriei și dezarmarea* în care era definită poziția japoneză în această importantă problemă. Afirmând că în China de Nord-Est (Manciuria) Japonia are „drepturi” și „interese speciale”² militarul nipon preciza: „Eu am din nenorocire ferma convingere că va veni curînd ziua cînd Japonia va trebui să ia în considerație puterea formidabilă a Rusiei Sovietice”³. Presa de dreapta niponă stăruia asupra iminenței unui conflict militar de proporții japoно-sovietic. „The Japan Advertiser” din 5 martie 1932 a apărut cu o serie de documente, semnate de oameni politici și militari de vază ai Japoniei în care se sublinia inevitabilitatea unui război între Japonia și U.R.S.S. Dintr-un asemenea material extragem spre edificare următorul fragment: „Consider necesar ca Japonia să adopte o politică fermă față de Uniunea Sovietelor și ea trebuie să fie bine pregătită, spre a putea începe un război în orice moment. Scopul principal al războiului nu ar fi de a apăra Japonia contra comunismului, ci o anexare teritorială a Siberiei Extrem-Orientale”⁴. Pe aceeași linie, într-un alt material se lansa ideea că printr-un război antisovietic

¹ Pentru detalii vezi: *Le brigandage japonais en Mandchourie Mémorandum présenté par la président du Conseil japonais à l'empereur du Japon*. Bureau d'éditions, Paris, 1932; Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. I (1917—1939), Editura didactică și pedagogică, București, 1974; p. 125—129; *Istoria voinei na Tihom Okeane* (traducere din limba japoneză), tom. I, Izatelstvo inostrannoï literaturî, Moskva, 1957, p. 104.

² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, Dosare speciale. Conflictul chino-japonez, vol. 231, Etude sur la question de Mandchourie et le désarmement, f. 181.

³ *Ibidem*, f. 187.

⁴ „The Japan Advertiser”, Tokyo, Saturday, March 5, 1932.

victorios „... ocupația japoneză s-ar putea extinde pînă la lacul Baical și poate chiar mai departe, dacă colaborarea cu națiunile Europei ar fi eficace.“⁵

Momeala japoneză a dat roade. Cea mai mare parte a diplomaților acreditați pe lângă guvernul de la Tokio așteptau declanșarea agresiunii japoneze împotriva Uniunii Sovietice. „Ațașatul militar francez, relatează Eugen Stoicescu, reprezentantul României în capitala niponă, în raportul său din 23 martie 1932, „...mi-a spus că un conflict armat între Japonia și Rusia, ar fi un bine pentru multe țări europene...“⁶. La aceste interese antisovietice exprimate atît de clar trebuie să adăugăm și lăcomia cercurilor de afaceri occidentale care sperau ca războiul din Extremul Orient să devină o afacere „grasă“ iar Japonia un client rentabil. O telegramă către Nicolae Titulescu a reprezentanței diplomatice române de la Viena, datată 30 mai 1932, informa că „...este pe cale a se constitui la Viena un consorțiu care va lua asupra-și furnizarea către Guvernul de la Tokio a unui foarte important stoc de carne de porc, pentru armata japoneză. Livrarea acestor conserve ar urma să fie efectuată în trei luni. Comanda în chestiune este pusă în legătură cu zvonurile despre pregătirile armate japoneze în vederea unei eventuale campanii militare contra U.R.S.S.“⁷ Curînd în lume s-au răspîndit știri mult mai alarmante. Eugen Stoicescu și-a intitulat raportul său din septembrie 1935 foarte sugestiv: „Relațiunile japo-sovietice și expansiunea Japoniei în Asia“. Documentul relatează despre numeroasele incidente care „...s-au succedat în cursul ultimelor luni de-a lungul frontierei sovieto-manciuriene, cu întreg corolarul lor de încălcări de granițe, schimburi de focuri între pichetele de grăniceri și atacurile repetate ale bandiților chinezi (este vorba de partizanii chinezi — n.a.) insufleții de soviete.“⁸

Pe lângă cele relatate există și alte numeroase indicii care nu ne permit să apreciem drept simple diversiuni actele antisovietice comise de japonezi. Aceasta cu atît mai cu cit ureau militaristilor niponi față de comunism și U.R.S.S. era bine cunoscută. Istoria nu prea îndepărtată arătase liderilor japonezi că pentru a-și asigura sorți de izbîndă într-un mare război împotriva Uniunii Sovietice, Imperiului de la Soare-Răsare îi erau necesare alianțe politico-militare solide sau măcar un aliat puternic. La Tokio s-au cîntărit bine lucrurile și după venirea la putere a național-socialiștilor în Germania, la 30 ianuarie 1933, liderii japonezi s-au decis. Noul conducător al Germaniei, Adolf Hitler se exprimase limpede în *Mein Kampf*: „Lupta împotriva bolșevizării mondiale evreiești cere o atitudine netă față de Rusia sovietică. Diavolul nu poate fi alungat cu ajutorul lui Belzebut“⁹. Exprimîndu-și intențiile războinice, revizioniste, pline de dispreț față de tratate, acorduri, pacte și convenții internaționale Hitler scrisese: „Limitele statelor sînt făcute de oameni și sînt schimbătoare ca și ei“¹⁰. Acesta era

⁵ *Ibidem*.

⁶ A.M.A.E., Fond 71, Dosare speciale..., f. 31.

⁷ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Japonia. Chestiuni Militare, Culturale, Monarhie, Diverse, 1923—1943, Telegrama din Viena către Nicolae Titulescu, 30 mai 1932, vol. 9, f. 6.

⁸ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Japonia. Relații cu alte state, 1921—1944, vol. 11, Raportul Legației regale a României, Tokio, 1 septembrie 1935, f. 472.

⁹ Adolf Hitler, *Mein Kampf* (Mon Combat), Nouvelles Éditions Latines, Paris, p. 661.

¹⁰ *Ibidem*, p. 651.

aliatul pe care și l-a ales Dai Nihon.¹¹ Atitudinea japoneză a devenit și mai evidentă în zilele celui de-al VII-lea Congres al Internaționalei Comuniste — 25 iulie — 20 august 1935, când ambasadorul nipon la Moscova, din însărcinarea guvernului său, a protestat pe lângă Comisariatul Afacerilor Străine al U.R.S.S., în legătură cu acest eveniment. În acest fel, Japonia se alătura, prin politica ei anti-comunistă și antisovietică, Italiei, care protestase cu mai multă promptitudine, Letoniei și Germaniei hitleriste, Hitler urmînd să-și exprime protestul în cuvîntarea ce avea să rostească la Nürenberg.¹²

Ostilitatea anticomunistă și antisovietică niponă crescîndă și atitudinea vădit conciliatoare a occidentalilor față de aceasta a determinat Kremlinul să ia unele măsuri de precauție. La începutul lui martie 1936, presa sovietică a apărut cu un interviu acordat de I. V. Stalin ziaristului american Howard care interviu, între altele, cuprindea două precizări cu grad de avertisment: a) în cazul în care Mongolia va fi victima unei agresiuni japoneze U.R.S.S. îi va veni în ajutor și b) Germania și Japonia desfășoară o politică externă agresivă care poate să ducă la un război general¹³. Și cum atmosfera în această zonă se încingea neîncetat, după vorbe au urmat fapte: la 12 martie, același an, s-a semnat *Protocolul de asistență mutuală între U.R.S.S. și Republica Populară Mongolă*, care la articolul I cuprindea următoarele: „În caz de amenințare cu agresiunea din partea unui al treilea stat împotriva teritoriului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste sau Republicii Populare Mongole guvernele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și Republicii Populare Mongole se angajează să procedeze mutual la o consultare imediată asupra situației ce se va crea și să ia toate măsurile ce ar fi necesare pentru a apăra securitatea teritoriilor lor“¹⁴. Ecoul acestui act a fost imediat și cu puternică rezonanță. Cercurile politice conducătoare japoneze și în primul rînd cercurile militariste și odată cu acestea și conducătorii statului marionetă Manzhougou* au fost cuprinse de iritare și nervozitate, iar guvernul naționalist chinez de la Nanjing a protestat considerînd încheierea Protocolului sovieto-mongol drept o încălcare a suveranității chineze“¹⁵. Lucrurile nu s-au oprit aici. La 25 noiembrie 1936 s-a semnat *Pactul anticomintern* prin care Japonia și Germania se obligau „...să se informeze în mod reciproc cu privire la activitatea „Internaționalei“ comuniste, să se consulte asupra luării măsurilor de apărare necesare și să mențină o strînsă corelare în realizarea acestor măsuri...“¹⁶. Publicarea lui a fost însoțită însă de un zvon pe cît de credibil, pe atît de persistent că alături de textul acestui Pact ar fi și un al doilea text secret privind o adevă-

¹¹ Dai Nihon — Japonia mare.

¹² A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, U.R.S.S. Relații cu Japonia, 1934—1944, vol. 64, Telegramă din Moscova, 8 septembrie 1935, p. 127.

¹³ *Ibidem*. Telegramă din Moscova, 6 martie 1936, f. 130—131 (Aprecierea lui I. V. Stalin s-a dovedit extrem de exactă. La 7 martie 1936, Germania, după cum se știe, a denunțat Tratatul de la Locarno, trupele Wehrmacht-ului ocupînd zona demilitarizată renană).

¹⁴ *Ibidem*, Protocole d'assistance mutuelle entre l'URSS et la République populaire de Mongolia, f. 145—146.

* Manzhougou = Manciuko.

¹⁵ *Ibidem*, Raport al Legației regale a României la Tokio, 12 mai 1936, f. 142—143.

¹⁶ Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, p. 255.

rată alianță militară ofensivă și defensivă japono-germană împotriva Uniunii Sovietice¹⁷. Din Anexă, a cărei existență va fi confirmată ulterior reținem conținutul articolului 2, important pentru evoluția relațiilor dintre Imperiul japonez și cel de-al treilea Reich: „Părțile contractante pe perioada valabilității prezentului acord, se obligă fără vreun acord reciproc, să nu încheie cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste nici un fel de tratat politic care ar contraveni spiritului prezentului acord.“¹⁸

Cu toate acestea, Japonia nu se considera suficient de pregătită pentru a purta cu succes un război contra Uniunii Sovietice care dispunea de imense resurse de oameni și materiale. Efortul economic pe care l-ar fi impus un asemenea război depășea puterea economică a Imperiului de la Soare-Răsare. Aceasta explică în mare parte faptul că în urma unor masive concentrări de trupe, în noaptea de 7—8 iulie 1937 japonezii au atacat, cu violență forțele armate chineze la Podul Lugou (Podul Marco Polo) lângă Beijing. Acest „incident“ a marcat începutul unei ofensive de proporții a japonezilor cu țelul ocupării totale a Chinei în urma căreia ar fi fost posibilă dezvoltarea expansiunii și în alte direcții. Astfel, a început războiul chino-japonez care avea să dureze opt ani. Profitând de neputința și șovăiala lui Jiang Jieschi¹⁹, de unele deficiențe decurgând din modul de organizare a armatei naționaliste chineze, în cadrul căreia persistau foarte multe rămășițe tipic feudale, de atitudinea mai mult decât îngăduitoare a puterilor occidentale, japonezii au ocupat în iulie 1937 — Beijing, în noiembrie 1937 — Shanghai, iar către finele aceluiași an, — Nanjing. În decurs de un an și trei luni China de Nord, principalele linii de comunicații dintre China de Nord și China de Nord-Est, ca și China de Sud-Est au intrat sub controlul nipon. În aceste circumstanțe de deosebită gravitate pentru existența Republicii China, Gomindanul a consimțit să colaboreze cu Partidul Comunist Chinez într-un front unic și unit anti-japonez. Ambele partide au recunoscut ca bază a colaborării lor cele trei principii politice ale lui Sun Zhongshan.²⁰

Din nefericire cele două părți interpretau aceste principii în mod cu totul diferit.²¹

La realizarea acestei colaborări ca și pentru desfășurarea luptei anti-japoneze a poporului chinez, pentru mersul războiului în general, a avut o însemnătate notabilă încheierea la Nanjing, pe data de 28 august 1937, a *Tratatului de neagresiune între Uniunea Sovietică și Republica Chineză*. Dintre stipulațiile acestui tratat menționăm pe cea cuprinsă la punctul al doilea și anume: „Dacă una din înaltele părți contractante va fi supusă unei agresiuni din partea uneia sau mai multor terțe puteri cealaltă înaltă parte se obligă ca, în tot timpul conflictului să nu acorde acelei sau acelor terțe puteri nici un fel de ajutor nici direct, nici indirect, precum și de a se abține de la orice acțiuni sau convenții,

¹⁷ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Japonia, Relații cu alte state, 1921—1944, vol. 11, Telegramă din Tokio, 26 noiembrie 1936, f. 36.

¹⁸ *Hrestomatia o Noveișei Istorii*, tom. I, 1917—1939, Dokumenti i materialii, *Izdatelstvo soțialno-ekonomiceskoi literaturii*, Moskva, 1960, p. 252.

¹⁹ Jiang Jieschi = Cian Kai-și

²⁰ Sun Zhongshan = Sun Yat-sen

²¹ Pentru detalii vezi: Ana Budura, *Lupta de rezistență anti-japoneză a poporului chinez 1931—1945*, teză de doctorat, Institutul de Studii Istorice și Social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., susținută la 27 decembrie 1983, în manuscris.

care ar putea fi folosite de către agresor sau agresori, în dezavantajul Părții su-puse agresiunii".²²

Curcile guvernante de la Tokio, în special comandamentele militare și ofițerimea ultrareacționară erau convinse că asupra Chinei vor obține o victorie facilă. Așteptările niponilor s-au prăbușit. Cu deosebire după ce s-au pus bazele colaborării Gomindanului cu Partidul Comunist Chinez. Mișcarea de Rezistență a poporului chinez a intrat într-o etapă nouă, ea transformându-se într-un război general de apărare purtat atât de armată cât și de popor.

În pofida superiorității armatei japoneze invadatoare în privința tehnicii militare și a pregătirii de luptă, cotropitorii au suferit pierderi grele în oameni și materiale, au pierdut bătălii însemnate, ca cele de la Xinkou 3-7 octombrie 1937, Shanghai — august-noiembrie 1937, Taiierzhuang — martie-aprilie 1938²³. În iureșul acestor înclăștări de mare anvergură, s-au creat noi baze anti-japoneze în provinciile Shanxi, Chahar, Hebei, Henan și Suiyua, iar efectivele Armatei a VIII-a și mai apoi ale Noii Armate a IV-a, înființată în decembrie 1937, au crescut considerabil.²⁴

În fața rezistenței eroice a poporului chinez, a unui eroism împletit cu un total dispreț față de moarte, demonstrat în masă de soldații chinezi îndeosebi de Armatele a VIII-a și a IV-a, cercurile diriguitoare de la Tokio au fost nevoite să-și reconsidere planurile de expansiune în Orientul Îndepărtat. În primul rând liderii niponi au inițiat diverse manevre diplomatice în vederea constituirii unui așa numit guvern chinez „național” de certă orientare politică pro-japoneză, cu ajutorul căruia, considerau ei, ar fi obținut ceea ce prin mijloace militare nu puteau, transformarea Chinei într-o bază de cucerire a întregii Asii. În acest scop, guvernării japoneze au încercat o apropiere de Jiang Jieshi fie direct, fie cu ajutorul ambasadelor Germaniei și Italiei la Chongqin, dar fără rezultat. Tot cu eșecuri s-au încheiat și tratativele purtate, cu elemente pro-japoneze ca: Wu Peifu și Wang Jingwei. Abia în martie 1940 vor izbuti să înfiripeze un guvern marionetă sub conducerea acestuia din urmă²⁵. Totodată, pentru a spori forța militară a imperiului, guvernul japonez a determinat adoptarea, la 26 martie 1938, a legii: „Cu privire la mobilizarea generală a națiunii”, însoțită de măsuri dictatoriale în întreaga viață economică și politică a țării²⁶. De reținut este cu deosebire remanierea guvernului imperial din 26 mai 1938. Într-o telegramă din Tokio se relatează următoarele în legătură cu acest fapt: „În vederea intensificării operațiunilor de război cu China și pentru a adopta eventual o atitudine mai dîră față de Rusia, Președintele Consiliului de Miniștri a remaniat astăzi Guvernul, încredințînd portofoliile Externelor, Educațiunei, Finanțelor respectiv generalului Ugaki fost guvernator al Coreei, generalului Araki, fost ministru de război și Ikeda fost guvernator al Băncii Japoniei. Este probabil ca actualul ministru de război va fi înlocuit cu gen. Itagaki unul din inițiatorii campaniei

²² A. Vianu, Z. Zamfir, C. Bușe, Gh. Bădescu, *op. cit.*, p. 262.

²³ Pentru detalii vezi: Ana Budura, *op. cit.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem*; *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*: Ed. Politică, București, 1971, p. 198.

²⁶ C. Bușe, I. Cârțână, Gh. Ioniță, I. Seftiuc, A. Vianu, Z. Zamfir, *Istorie universală. Epoca contemporană, 1918—1939*, vol. I, Ed. didactică și pedagogică, București, 1975, p. 221.

din China. Afacerile Statului se află acum cu totul sub controlul autorităților militare și navale.“²⁷

Faptele vor dovedi veridicitatea aprecierii diplomatului român. Încă pe la începutul lunii iulie 1938 s-au răspîndit zvonuri din ce în ce mai insistente, mai alarmante privind iminența unui conflict între Japonia și U.R.S.S. La 22 iulie 1938, Agenția sovietică de știri, TASS, a dat publicității un comunicat în care se relata cu amănunte cursul incidentului de graniță japoно-sovietic²⁸. Corespondența reprezentanțelor noastre diplomatice la Moscova și Tokio dobîndește o frecvență mereu sporită, iar știrile au, pe lîngă caracterul alarmant tot mai accentuat un volum mare de elemente cu adevîr semnificații.

O telegramă din Moscova, din 23 iulie 1938, informează despre vizita făcută de ambasadorul nipon lui Maxim Maximovici Litvinov, șeful diplomației sovietice, căruia i s-a comunicat cererea guvernului imperial ca trupele sovietice să se retragă de pe înălțimile de lîngă lacul Hasan, din preajma Vladivostokului. Refuzul lui M. M. Litvinov, ferm și demn în același timp, a fost însoțit de asigurarea că Uniunea Sovietică este hotărîtă să-și apere teritoriul cu armele în mîini²⁹. În perioada 29 iulie — 11 august, forțe armate japoneze pornind din Manciuria au săvîrșit o agresiune fățișă împotriva U.R.S.S.³⁰. Cancelariile diplomatice occidentale nu-și puteau ascunde bucuria, iar presa de dreapta s-a dezlănțuit într-o virulentă campanie antisovietică. O corespondență de la Moscova, pentru Ministerul Afacerilor Străine de la București, referindu-se la aceasta aprecia cu nedumerire: „Este straniu că presa occidentală și cea de la noi prezintă în general conflictul ruso-japonez ca provocat de Soviete, pe cînd trebuie să recunoaștem că bolșevicii nu fac decît să se apere“³¹.

Prăbușirea aventurii din iulie-august 1938 n-a vindecat pe militariștii japonezi care nu puteau renunța la gîndul unor cîștiri teritoriale în dauna, de data aceasta, Republicii Populare Mongole. Probabil că în mintea liderilor de atunci ai Japoniei își făcuse loc ideea că I. V. Stalin nu-și va respecta cuvîntul formulat în interviul, din martie 1936, acordat ziaristului american Howard, și Uniunea Sovietică nu va intra în foc pentru a-și apăra aliata conform Protocolului sovieto-mongol din 12 martie același an. În vara anului următor agențiile de presă au răspîndit în toată lumea știri privind aprige ciocniri între forțe japoно-manciuriene, pe de o parte și forțe mongolo-sovietice pe de alta. Încă de la 11 mai trupe japoneze și manciuriene au declanșat o serie de acțiuni provocatoare împotriva R. P. Mongole în zona Hallin-Göl. În perioada 12 iulie—31 august au avut loc lupte grele; japoно-manciuriene au efectuat bombardamente violente, de artilerie și aviație asupra pozițiilor sovieto-mongole, cel mai puternic fiind bombarda-

²⁷ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, U.R.S.S. Relații cu Japonia, 1934—1944, vol. 64, Telegramă din Tokio, 26 mai 1938, f. 264.

²⁸ *Ibidem*, Comunicatul Agenției TASS, 22 iulie 1938, f. 270—272.

²⁹ *Ibidem*, Telegramă din Moscova, 23 iulie 1938, f. 267.

³⁰ Pentru detalii vezi: M. I. Sladkowski, *Kttai i Japonia*, Izdatelstvo „Nauka“, Moskva, 1971, p. 169.

³¹ *Ibidem*, Telegramă din Moscova, 4 august 1938 și Depeșă din Moscova, 12 octombrie 1938, f. 281 și 309—310.

mentul din 29 iulie, încercări repetate de infiltrare pe teritoriul mongol în regiunea lacului Buir-Nuur etc.³²

Agresorii au primit o replică extrem de puternică fiind respinși cu pierderi grele.

La Tokio atmosfera în cercurile politice conducătoare era apăsătoare. În fața liderilor niponi, hitleriștii, în care-și puseseră mari speranțe, se dovediseră aliați nesiguri. Într-adevăr Germania nazistă nu-și „onorase” obligațiile care-i reveneau conform articolului 2 al Anexei secret la Pactul anticomintern. Ce a determinat această schimbare? Cancelariile diplomatice de pretutindeni consemnaseră, începând cu anul 1938, o apropiere nipono-germană mereu accentuată. Joachim von Ribbentrop, care luase locul lui Von Neurath la Ministerul de externe al Germaniei la 4 februarie gîndea ca pe această cale să obțină poziții privilegiate pentru comerțul german în regiunile chineze aflate sub ocupație niponă și o alianță militară cu Imperiul de la Soare-Răsare împotriva Angliei. Pentru aceasta guvernul nazist a recunoscut Manzhougou la 28 februarie, a întrerupt livrările de armament către China naționalistă la 28 aprilie, iar la finele lui iunie, același an, consilierii militari germani de pe lângă guvernul gomindanist au fost rechemăți. Dar, cu toate că locul lui Ugaki a fost luat de Arita, iar la Berlin a fost numit ambasador al imperiului germanofilul Oshima, germanii nu și-au văzut intențiile onorate. Probabil japonezii se temeau, pe de o parte, de un concurent periculos și vorace, iar pe de altă parte, încă nu voia să provoace prematur mînia anglo-americanilor. Totuși guvernării niponi și cu deosebire comandamentele militare acționau pentru încheierea în cel mai scurt timp a unei alianțe militare veritabile cu Germania împotriva U.R.S.S. În acest sens se înscrisu, în iunie și iulie 1938, demersurile lui Oshima, sub impulsul Statului Major Japonez, pe lângă guvernul lui A. Hitler cu privire la întărirea cooperării japoно-germane împotriva Uniunii Sovietice. În guvernul imperial inițiativa Statului Major a provocat disensiuni, ezitări care au dus în cele din urmă la demisia guvernului prințului Fumimaro Konoye la 4 ianuarie 1939. În fruntea imperiului a venit acum un cabinet condus de baronul Kiichiro Hiranuma, intim legat de guvernul Araki, „eroul” tineretului ofițeresc” ultranaționalist. Noul guvern a pus la baza politicii lui externe antagonismul dintre Germania și U.R.S.S. și n-a menajat interesele anglo-franco-americane în zona Extremului Orient și Oceanului Pacific³³. În cursul verii anului 1939, guvernării japonezi au încercat prin toate mijloacele să încheie cu Germania un Pact de asistență îndreptat împotriva Uniunii Sovietice. Guvernul lui Hitler care urmărea cu atenție mersul tratativelor dintre Franța și Anglia, pe de o parte și U.R.S.S., pe de alta, tratative care se tergiversau, în mare măsură, din vina occidentalilor, propun încheierea unui *Pact de asistență japoно-german* împotriva oricărui inamic potențial. Negocierile erau în curs cînd s-a răspîdit vestea semnării, la Moscova, în ziua de 23 august 1939, a *Tratatului de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică*. Guvernul lui

³² *Ibidem*, Comunicatele Agenției TASS: *O nouă încălcare a frontierei de către armatele japoneze*, 23 iulie 1939 și *Japonezii nu se liniștesc*, 6 august 1939, f. 252—253 și 367—368; Pentru detalii vezi: M. I. Sladkowski, *op. cit.*, 170.

³³ Jean Lequiller, *Le Japon*, Editions Sirey, Paris, 1966, p. 364—365.

Kiichiro Hiranuma a trebuit să părăsească scena lăsînd locul unui nou cabinet condus de generalul Noboyuki Abe³⁴.

La 1 septembrie 1939, wehrmacht-ul hitlerist s-a năpustit asupra Poloniei, iar la două zile au intrat în pirjolul mondial ce se isca Marea Britanie și Franța aducînd cu ele întinsele lor imperii coloniale. În aceste condiții imperiul nipon a decis să stea de o parte de războiul european și poate în același timp să dea o lecție aliatului hitlerist ce, după părerea niponilor, se dovedise a fi lipsit de loialtate. Astfel, la 4 septembrie, același an, guvernul de la Tokio a dat o *Declarație de neutralitate* prin care se preciza că noul cabinet consideră că problema primordială și esențială ce trebuie soluționată cît mai degrabă este „incidentul” cu China și de aceea imperiul japonez înțelege să ducă o politică de neamestec în treburile europene. Alitudinea niponă față de alte puteri, mari sau mici, va fi în funcție de poziția acestora referitoare la instaurarea „noii ordini în Asia de Răsărit”³⁵. Diplomații niponi au folosit în continuare diverse prilejuri pentru a susține această Declarație și a-i explica sensul. Ambasadorul Japoniei la Washington, Kensuke Hori, a făcut o declarație publică, la 20 septembrie 1939 precum că armistițiul sovieto-japonez de pe frontul din Mongolia nu are nici o legătură cu evenimentele din Europa sau S.U.A. Diplomatul nipon a ținut să sublinieze că politica țării sale este de a evita orice amestec, în afacerile europene și de a-și concentra eforturile pentru rezolvarea „chestiunii chineze”. „Armistițiul, căuta să-i încredințeze pe americani ambasadorul nipon, nu este prodromul unui pact de neagresiune sau al unei stringeri a relațiilor dintre Japonia și U.R.S.S. și nici nu a fost încheiat sub auspiciile Germaniei”³⁶. Este foarte probabil că aceasta era hotărîrea de moment a Japoniei, de a nu-l urma întru totul pe Hitler.

În Europa, Polonia a fost zdrobită cu cruzime. Poporul ei a intrat într-o lungă perioadă de martiraj. Mulți fii ai lui vor pleca într-un dureros exil spre a continua lupta pentru a salva onoarea poloneză și demnitatea omului. În toată această vreme, Marea Britanie și Franța n-au întreprins aproape nimic împotriva Germaniei naziste. Dacă forțele armate ale celor două puteri, în loc să stea cu arma la picior și să privească cum este măcelărită Polonia, ar fi intervenit cu hotărîre, cursul războiului ar fi fost probabil altul. În fața Tribunalului internațional de la Nürnberg, referitor la aceasta, Alfred Jodl, șeful Statului Major al Wehrmacht-ului, a spus: „Am fost, ce-i drept, în stare să zădărim de unii singuri Polonia, dar niciodată n-am fi fost în stare să facem față unui atac concentrat al tuturor acelor state. Iar dacă n-am fost înfrînți încă din 1939, asta se datorează faptului că cele circa 110 divizii franceze și engleze din vest au stat în timpul campaniei poloneze complet inactice în fața celor 23 de divizii germane”³⁷.

³⁴ *Ibidem*, p. 366—367. A. Vianu, C. Bușe, Z. Zamfir, Gh. Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, 1939—1945, Editura didactică și pedagogică, 1976, p. 14.

³⁵ A. Vianu, C. Bușe, Z. Zamfir, Gh. Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, pag. 15.

³⁶ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, U.R.S.S., *Relații cu Japonia. 1934—1944*, vol. 64, Copie de pe raportul Legațiunii noastre din Washington, 21 septembrie 1939.

³⁷ Apud: Joe Heydecker, Johannes Leeb, *Procesul de la Nürnberg*, Editura politică, București, 1983, p. 270.

Desfășurarea războiului în Europa, inerția anglo-francezilor și victoria fulgerătoare a Wehrmacht-ului în Polonia a creat o susceptibilitate crescândă la Tokio. Creșterea puterii militare a Germaniei în dauna puterilor occidentale crea în cercurile politice japoneze o vădită îngrijorare vecină cu teama, o iritare explicabilă pentru soarta posesiunilor coloniale ale acestora în Asia, în fond, pentru interesele expansioniste nipone în această imensă zonă. Referitor la aceasta, iată ce se spune într-o depeșă a Legației regale a României la Tokio : „...Se mai poate ca japonezii să se fi speriat de puterea tot mereu crescândă a Germaniei, să se teamă de amestecul acesteia în Asia, mai ales în China și în Pacific.

În China unde a creat și stăpinit Tsingtao, în Pacific unde insulele Caroline, Palon și Marschal i-au aparținut...³⁸. În această foarte spinoasă problemă s-a agitat, la indicațiile guvernului său, generalul Oshima care a obținut pentru ziua de 24 octombrie 1939 o audiență la A. Hitler. În tirada interminabilă de fraze bombastice obișnuite, tiranul Germaniei naziste i-a repetat diplomatului japonez în mai multe rânduri că interesele germane nu se vor înfrunta niciodată cu cele japoneze. Germania revendică colonii în Africa unde japonezii n-au interese. Regiunile unde sînt interesați niponii nu prezintă nici un interes pentru germani³⁹. Dar, liderii niponi știau din proprie experiență cît valorau afirmațiile făcute de A. Hitler, neliniștea lor a sporit mai ales după cotoșirea de către nazisți a Olandei, Belgiei și Luxemburgului și zdrobirea Franței. Probabil niponilor le devenise clar că Hitler urmărea să încheie pace cu Anglia, după prăbușirea Franței. F. Halder își amintea că fűhrerul spusese la un moment dat : „Dacă noi zdrobim Anglia, întreg Imperiul britanic se va dezagrega. Dar, Germania nu va cîștiga nimic din aceasta. Înfrîngerea Angliei va fi realizată numai cu sînge german, iar roadele vor fi culese de Japonia, America ș.a.”⁴⁰. De aceea, guvernul imperial a trecut la acțiune. Pe data de 13 iunie, pe cînd în Franța se desfășurau ultimele operațiuni militare, iar Republica a III-a era în agonie, guvernul francez a primit o notă din partea Japoniei, cu caracter ultimativ prin care se cerea încheierea completă a frontierei Indochinei cu China, sub control japonez. Generalul Catroux, guvernatorul de atunci al Indochinei a acceptat, de nevoie, aceste condiții. Generalul nipon Nishihara a fost autorizat să deschidă, la Tonkin, tratative directe cu autoritățile coloniale franceze. Paralel, tot în problema indochineză, la Tokio, au început tratative între șeful Gaimusho⁴¹ și Arsène Henri, ambasadorul Franței.

În urma acestor negocieri, la 20 iunie 1940, s-a căzut de acord asupra închiderii frontierei chino-indochineze pentru transporturile de materiale strategice, precum și asupra modalității trimerii în Indochina franceză a unor inspecitori și trupe nipone de control al traficului la : Hanoi, Haifong, Laokai, Lianghansu.

³⁸ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Japonia. Relații cu România, 1925—1944, vol. 12, Corespondență din Tokio, f. 421.

³⁹ Andres Hillgruber, *Les entretiens secrets de Hitler. Septembre 1939—decembre 1940*, Fayard, Paris, 1969, *Visite d'adieu de l'ambassadeur de l'empire du Japon le général Oshima, au Führer la 24 octobre 1939, de 4 h, 30 à 5 h. 10*, p. 61—62.

⁴⁰ F. Halder, *Voennii dnevnik. Ejednevnje zapisi Nacialnikae Gheneralnnego Staba suhoputnih voisk 1939—1942*, Tom 2, Ot zaplanirovanogo vtorjenia v Anglii do naciala vostocnoi Kampanii, s. 7, 1940—21.06.1941). Boennoe Izdatelstvo Ministerstva Oboroni S.S.S.R., Moskva, 1969, p. 48.

⁴¹ Gaimusho — Ministerul Afacerilor Externe (în jap.).

Păreră reprezentantului României la Tokio, exprimată într-un raport din 5 iulie 1940, este: „Ceea ce este caracteristic e că acești Inspectori sînt însoțiți nu numai de Atașatul Militar francez din Tokio, ceea ce e foarte natural fiind vorba de o colonie franceză, dar și de ajutorul Atașatului Militar german, ceea ce m-a îndreptățit să presupun că toată manevra japoneză în chestiune e susținută de Berlin“⁴². De altfel, pentru a evita apariția vreunor complicații în relațiile cu Germania și Italia, Arita a dat instrucțiuni ambasadurilor niponi la Berlin și Roma spre a atrage atenția celor două puteri că Japonia are în Indochina atît interese economice, cît și militare „...pentru stabilizarea situației în Estul Asiatic“⁴³.

Tratatul dintre Tokio și Vichy au continuat. La 30 august s-a semnat un Acord japoно-vichyst prin care trupele nipone obțineau dreptul de trecere prin Indochina, de a folosi aerodromurile și bazele navale din nord. La acest document se vor adăuga aranjamentele din 23 și 27 septembrie, același an, prin care Indochina, cu toate resursele ei, era pusă la dispoziția Japoniei în vederea stabilirii unei noi ordini în Asia Orientală și a rezolvării problemei chineze...“ De altfel, la 23 septembrie 1940 trupe japoneze, după o scurtă și neconvingătoare rezistență a francezilor, au ocupat Tonkin“⁴⁴.

Este perioada în care relațiile economice și politice ale Japoniei cu Statele Unite se deteriorează treptat. Americanii nu voiau să accepte o creștere peste măsură a influenței nipone în China și în Sud-Estul asiatic, ea periclitînd interesele lor în zonă. Aceasta a pus însă în primejdie acoperirea trebuințelor japoneze de materii prime, în general, de fier și petrol în special. Dacă în problema fierului japonezii nădăjduiau să-și satisfacă mare parte din necesități pe seama Mancuriei și Chinei, cu petrolul situația era mult mai dificilă și ea s-a complicat și mai mult după ce olandezii, pronunțîndu-se pentru tratative economice și politico-militare, au refuzat să livreze Japoniei cele 3 milioane tone din Indiile olandeze cerute de guvernul de la Tokio. De aceea, Conferința Legăturii Imperiale⁴⁵ din 19 septembrie 1940 a hotărît ca Indiile olandeze să fie detașate de Regatul olandez și să se asigure și acolo, preponderența intereselor japoneze.

În acest context se înscriseră și încheierea la Berlin, în ziua de 27 septembrie 1940, a *Pactului tripartit*, între Germania, Italia și Japonia, gravă sfidare la adresa umanității, semnat în prezența lui A. Hitler⁴⁶.

Cu cinismul care le-a caracterizat relațiile, cele trei puteri își împărțeau prin acest document sferele de dominație asupra lumii. Astfel, articolul 1 stipula următoarele: „Japonia recunoaște și respectă conducerea de către Germania și

⁴² A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944, Japonia. Relații cu alte state, 1921—1944, vol. 11, copie de pe raportul Legației regale a României la Tokio, 5 iulie 1940, f. 52; Jean Thouvenin, *Uné année d'histoire de France. 1940—1941*, Sequana Editeur, Paris, 1941, p. 199—200.

⁴³ A.M.A.E., Fond 71, 1920—1944. . . . vol. 10, Copie de pe raportul Legației regale a României, Tokio, 22 iulie 1940, f. 92.

⁴⁴ Jean Thouvenin, *op. cit.*, p. 200—201; Jean Lequiller, *op. cit.*, p. 272; C. Bușe, I. Cărtănă, Gh. Ioniță, I. Seftiu, A. Vianu, Z. Zamfir, *Istoria universală...*, vol. II, p. 282—283; A. Vianu, C. Bușe, Z. Zamfir, Gh. Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, p. 67.

⁴⁵ „Conferința Legăturii Imperiale“ reunea în prezența împăratului pe principalii miniștri și comandanți militari. Prima a avut loc la 27 iulie 1940. Numărul acestor conferințe este destul de mare ele eclipsînd în măsură considerabilă guvernul imperial.

⁴⁶ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 226, F. Halder, *op. cit.*, p. 161.

Italia a sferei de creare a noii ordini în Europa", iar articolul 2 preciza că : „Germania și Italia recunosc și respectă conducerea de către Japonia a operei de creare a unei noi ordini în marele spațiu asiatic“⁴⁷. Dar, Tratatul nu stabilea precis limitele „Asiei Mari“. În mod cert însă, Konoye, Matsuoka și Tojo includeau în această sferă : fostele colonii germane aflate sub mandat japonez, Indochina franceză, arhipelagurile din Pacific, Thailanda, Malaisia, Borneo, Indiile olandeze, Birmania, Australia, Noua Zeelandă, India⁴⁸.

Dar, peste satisfacția obținerii din partea aliaților lor germano-italieni, a recunoașterii zonei de dominație japoneză în „marele spațiu asiatic“, politicienii de la Tokio au remarcat și reținut câteva elemente de mare însemnătate pentru înfăptuirea politicii lor expansioniste. Departe de a intimida pe americani și a-i sili să facă japonezilor concesii, semnarea *Pactului tripartit* i-a apropiat și mai mult de englezi. De asemenea, la 27 septembrie 1940 previziunile lui Hitler se prăbușiseră ; bătălia Angliei se apropia de sfârșit, și cei biruitori se arătau a fi englezii care luptaseră cu o dârzenie admirabilă. La toate acestea se mai adăugau : tratativele americanilor cu englezii, olandezii și australienii asupra unor probleme lesne de dedus ; înpoierea în arhipelag din Indiile olandeze, a misiunii lui Kobayaski, fără rezultate îmbucurătoare ; F. D. Roosevelt, reales președinte al S.U.A., deși promitea să se țină departe de „războaiele străine“ trecea la sprijinirea mai substanțială a Chinei și dispunea luarea de măsuri pentru a întări apărarea Filipinelor. În aceste condiții, fără să se știe că Hitler dispusese pregătirea planului Barbarossa, liderii Imperiului de la Soare-Răsare au decis să se apropie de Uniunea Sovietică, pe atunci, în bune relații cu Germania. Aceasta cu atât mai mult cu cât Ribbentrop vorbea adesea despre împărțirea lumii în patru mari zone de influență între : Germania, Italia, Japonia și U.R.S.S. Vizita lui V. M. Molotov la Berlin, în noiembrie 1940 și tratativele pe care le-a avut aici, i-au dat prilej șefului diplomației naziste să insiste și mai mult asupra acestei idei. Însuși, Hitler, s-a angajat în acest joc înșelător, fapt evident cu deosebire în timpul întrevederii avute cu Molotov în ziua de 12 noiembrie 1940⁴⁹.

Adolf Hitler personal s-a îngrijit ca jocul diplomației naziste să se aplice nu numai inamicilor, dar și aliaților și în primul rând Japoniei. În Directiva secretă nr. 24 *Despre colaborarea cu Japonia* se subliniază că scopul inițial al colaborării germano-nipone era de a determina Imperiul de la Soare-Răsare „...să întreprindă cât mai repede operații active în Extremul Orient“, absolut necesare pentru desfășurarea cu succes a „Operației Barbarossa“. În finalul directivei, la

⁴⁷ A. Vianu, C. Bușe, Z. Zamfir, Gh. Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, p. 68 ; *Hrestomatia po Noveișei Istoriei*, tom II, p. 64, J. Lequiller, *op. cit.*, p. 373.

⁴⁸ J. Lequiller, *op. cit.*, p. 373.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 273—274 ; Joe Heydecker, Johannes Leeb, *op. cit.*, p. 299—300 ; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, *Notes sur l'entrevue entre le Führer et le président du Conseil des commissaires du peuple et commissaire du peuple aux Affaires étrangères*, Molotov, le 12 noiembrie 1940, p. 298—300.

punctul 5, se sublinia: „Nu trebuie să se comunice japonezilor nici un fel de date în legătură cu planul Barbarossa“⁵⁰.

Cu toată susceptibilitatea lor, și atitudinea bănuitoare față de guvernul hitle-rist, militariștii japonezi n-au intuit cele ce se urzeau în culisele diplomației Berli-nului, ei, la acea dată ignorau total manevrele lui Hitler. Asigurați de *Pactul tripartit*, japonezii și-au intensificat acțiunile pregătindu-se pentru marea răfuială cu Statele Unite ale Americii și puterile occidentale.

⁵⁰ A. Vianu, C. Bușe, Z. Zamfir, Gh. Bădescu, *Relații internaționale...*, vol. II, p. 75—76.